

ENRIC DILMÉ
dr. arquitectura

NOTRE-DAME DE PARIS

No fa gaire dies hem vist com l'incendi de la coberta de la catedral de Notre-Dame commocionava França i, amb ella, la resta d'Europa però també, sorprenentment, al món sencer. Les mostres de solidaritat van arribant de tot arreu.

I ens preguntem, **com és possible aquest consens universal?** La resposta no crec que passi simplement pel *Culte modern als monuments* (Alois Riegl, 1903) sinó més aviat per l'actual substitució del món, i en el nostre cas, del patrimoni construït, per un succedani: per la "realitat virtual", accessible sempre i en qualsevol moment.

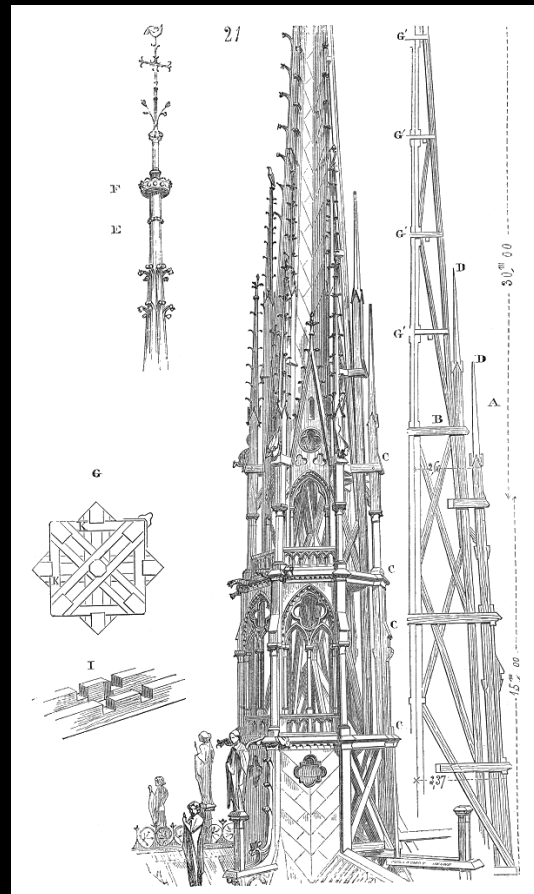
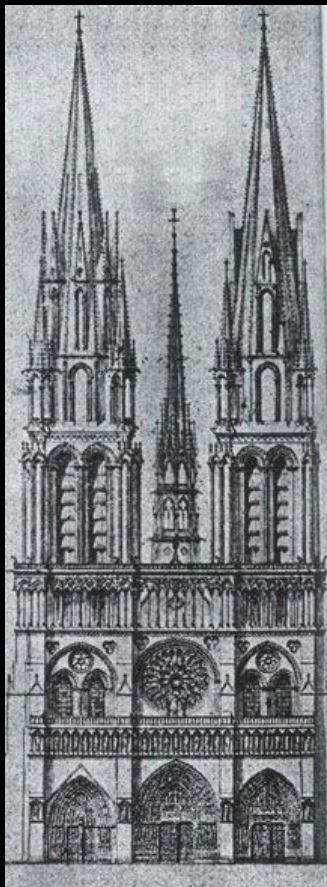
Façana lateral de la catedral de Notre Dame (Waring Abbott/Getty Images)

Però com ha estat aquesta transmutació? Victor Hugo, al mateix moment que Viollet-le-Duc restaurava la famosa catedral i introduïa la neogòtica agulla que acaba de desaparèixer (1814-1879), pronosticava a la novel·la *Notre-Dame de Paris* (1831) la pèrdua de l'experiència física dels monuments per culpa de l'expansió de la impremta. La memòria col·lectiva passava de la pedra al paper de forma més fàcil i directa. Ja no calia

ENRIC DILMÉ
dr. arquitectura

desplaçar-se a un lloc per reviuere un episodi sinó que es podia fer, encara que fos indirectament, des de la butaca de casa. Es guanyava en comoditat però, es perdia en intensitat, en emoció, en definitiva, en vida. Si la impremta va fer pensar a Hugo que el temps de bastir monuments estava tocant la seva fi no puc imaginar què diria si visqués avui en dia quan tenim a l'abast tot el coneixement de la humanitat de forma instantània i per tant, sense cap esforç, ni tan sols crític. Crec que ningú ha explicat millor aquesta situació que Marina Garcés en *Nova il·lustració radical* (2017) quan diu: *Som a les portes d'una rendició. La rendició del gènere humà quant a la tasca d'aprendre i d'autoeducar-se per viure més dignament.*

Dibuix de la façana principal (Pinterest) i disseny de l'agulla de Viollet-le-Duc (Wikimedia Commons)

*Ara bé, algú podria dir que Hugo s'equivocava, que mai com ara s'han visitat els monuments. Certament, el turisme de masses col·lecciona icones que es trepitgen una sola vegada per no tornar-hi més. De fet es veu extravagant fer el contrari, anar moltes vegades a un mateix lloc. La pel·lícula *If it's Tuesday, this must be Belgium* (Mel Stuart, 1969) ho va retratar irònicament amb aquells estressats turistes americans que recorrien*

ENRIC DILMÉ
dr. arquitectura

mitja Europa a la caça de la foto, avui en diriem *selfie*, de la qual poder vanagloriar-se en tornar a casa tot i ser incapaços de recordar de què es tractava i on estaven. Imagineu-vos com serà quan la realitat augmentada sigui quelcom habitual, ni tan sols farà falta fer el viatge llampec. L'anomenada per Garcés la societat antiil·lustrada serà tota una realitat.

Però com ha afectat tot plegat als monuments¹? Doncs, com ha dit François Choay en *Alegoría del patrimonio, Monumento y monumento histórico²* (1993), canviant la seva condició de símbol per la de senyal. De manera premonitòria, molt abans de l'esclat de la "realitat virtual", deia:

... es cada vez más por la mediación de su imagen, por su circulación y difusión, en la prensa, la televisión o el cine, como estas señales se dirigen a las sociedades contemporáneas. Ya no funciona como signos más que cuando están metamorfoseados en imágenes, en réplicas sin peso, en las cuales se refleja su valor simbólico, disociado así de su valor utilitario. Toda construcción, al margen de su destino, puede ser elevada al rango de monumento gracias a las nuevas técnicas de "comunicación". Como tal, su función es la de legitimar y autenticar la esencia de una réplica virtual, primordial, frágil y transitiva, sobre la cual ha delegado su valor a partir de ese momento. Poco importa que la realidad construida no coincida con sus representaciones mediáticas ni con sus imágenes soñadas. La pirámide del Louvre existía antes de que se iniciara la construcción. Y hoy en día sigue haciendo brillar los fuegos y transparencias con que la adorna la reproducción fotográfica de sus dibujos y sus maquetas, por mucho que, en realidad, evoquen más bien la entrada de un centro comercial y que su opacidad oculte la perspectiva que desde la Cour Corré se tenía de las Tullerías i del resto de París...

La mediàtica piràmide del Louvre de Ieoh Ming Pei. (Vanguardia-Hemeroteca) (1989-03-30)

¹ Tal com distingeix Riegl en el llibre mencionat el monument és una creació deliberada, *ex profeso*, creat amb aquesta finalitat, mentre que el monument històric és quelcom sobrevingut, és el reconeixement *a posteriori* d'uns valors del que no partia.

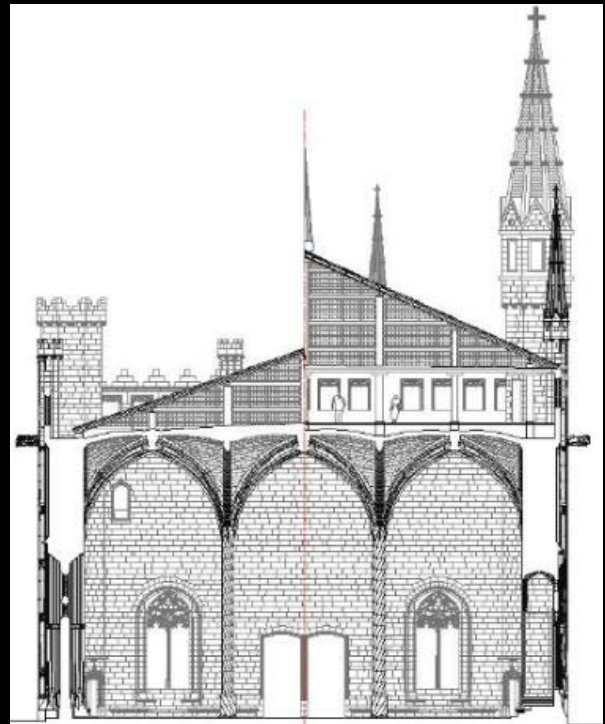
² El text comentat és una versió abreviada, pel núm. 33 de la revista Arquitectura Viva, del primer capítol del llibre *Monument et monument historique* de l'autora (Editions du Seuil, 1992)

ENRIC DILMÉ
dr. arquitectura

Notre-Dame és un exemple més d'aquesta desmaterialització. No és estrany, doncs, que el govern francès se sumi a la festa promovent un concurs internacional per la reconstrucció de la catedral per fer allò que va dir Dominique Perrault a *Le Quotidien de Paris* per la futura Biblioteca Nacional de França: *l'important és que, dintre de deu o vint anys, pugui fer-se les més belles postals de París en aquest lloc* (1982). Tant és el que postula la Restauració monumental, disciplina segregada de l'arquitectura al segle XIX i que ha evolucionat fins a crear un corpus prou consistent després d'un segle de discussions.

Ja no és aquella disputa vuitcentista entre els "intervencionistes" que s'emmirallaven en l'obra de Viollet-le-Duc i els "conservacionistes" seguidors de John Ruskin. Entre els que entenen que l'estudi rigorós i la compressió dels principis de l'edifici permetien restaurar-lo i fins i tot completar-lo i els que pensaven que era una creació amb una vida limitada que només calia acompanyar fins a la seva desaparició. D'aquelles discussions vam aprendre molt. Personalment, sense anar més lluny, vaig poder gaudir del gran nivell que va assolir el debat sobre la llotja de Mallorca en estudiar aquest episodi de la Restauració monumental de finals del segle XIX. Per primera vegada es va parlar del "cas per cas", de l'autenticitat arquitectònica i del patrimoni com quelcom que pertany a tota la humanitat³.

Les dues propostes de restauració de la llotja de Mallorca. La "conservadora" de la Comissió de Monuments de les Illes Balears i la "conclusiva" de Joan Rubió i Bellver. L'arquitecte català volia recuperar la coberta pensada però no executada pel genial Guillem Sagrera (Il·lustració Catalana, 1905). Al costat mitja secció amb la teulada funcional introduïda al segle XVIII i mitja amb la proposta de Rubió. En la darrera restauració de finals del segle XX la coberta del set-cents es va llevar amb l'argument que la veritable coberta de Guillem de Sagrera era plana. La història es repetia però a l'inrevés, sense haver après d'ella.

³ E. Dilmé, *La restauració històrica de la llotja de Palma de Mallorca (1886-1905), lliçons d'una intervenció vuitcentista*, 2013.

ENRIC DILMÉ
dr. arquitectura

Doncs bé, oblidem-nos, ja no va per aquí la cosa! La coberta es reconstruirà, de ben segur, per millor glòria de la indústria de masses. No es pensarà en una intervenció mínima que assegurí l'ús de la catedral alhora que inclou aquest nou episodi de la seva història. Un més en la seva llarga vida. Quin serà el "llapis d'or" que posarà nom a la nova agulla? Perquè, serà així, com la cúpula del Reichstag ara cúpula de Foster. Veurem què quedarà del caràcter de l'edifici, allà on radica la singularitat del mateix més enllà de la materialitat. Esperem que no haguem d'enyorar aquella frase de Valle-Inclán de la farsa infantil *La cabeza del dragón* (1909): *...era un castillo de fantasía como lo saben soñar los niños. Tiene grandes muros cubiertos de hiedra y todavía no ha sido restaurado por los arquitectos del rey !Alabamos a Dios!...*

El Reichstag a Berlín amb la cúpula de Sir Norman Foster (masconsulting.es)

Escrit a Escaldes-Engordany, el 2 de Maig (aniversari del meu fill Arnau) del 2019